

Mátyás király Antonius Constantius olasz költőnek:

Irta: *Janus Pannonius* 1464-ben.

Bevezetésül.

Röviden e czímet adhatnók e költeménynek: *Hazáért, hitért.*

E gondolatot pregnansul fejezi ki utolsó két sora. A Teleki-féle kiadás jelzi a költemény keletkezésének évszámául 1464-et. Ez évszámot teljes bizonyossággal elfogadhatjuk, nemcsak azért, hogy az 1463—64. évi bosznyák háború eseményeit beszél el, de azért is, hogy a török hadjárat eseményeinek előadási módja, a gondolatmenet, sőt a nyelvészet is meglepő módon-összhangzik Mátyás király azon levelével, melyet 1464. január 24 ről keltezve intéz a nagy renaissance-pápához, II. Piuszhoz. E levelet Janus Pannonius fogalmazta.

Fraknoi Vilmos kitünő értekezése, melyet a *Mátyás király levelei* 2-ik kötetében ír, *Mátyás mint levélíró* czímen ép azon vonásait tünteti ki Janus Pannonius levélírói jellemének, melyek egyáltalán megfelelnek e költemény hangjának, kitejezéseinek, különösen a hogy Jaicza ostromát előadja, a hogy Bosnia jelentőségét kiemeli, a hogy a pápa döntő tekintélyét magasztalja, szórúl-szóra egyeznek Mátyásnak ez évben írt három levelében előforduló kitejezésekkel. Egyazon fő, egyazon szellem műve. Különben is tény, hogy Janus Pannonius ez időben kancellári teendőket végzett. E minőségben szereplésének első nyomát Fraknoi 1462-re teszi, mikor az országgyűlés megbízásából a pápai követ beszédére válaszol.

Mátyás leveleinek nagyrészt e korszakban Janus Pannonius fogalmazza, sőt nyoma van, hogy a másolás után átnézi és javítja, mint a Forgách családnak a M. N. Múzeum levéltárában egy Mátyás királytól 1464. márczius 21-ről keltezett oklevelén található JO. Q. = Johannes Quinqueecclesiensis aláírás és az oklevél alján tett jegyzet bizonyítja.

Ez időben volt Janus Pannonius a király egyik legbizalmasabb embere. Ép ez időben írja róla a nagy király, hogy budvarának fényét fokozni és díszét gyarapítani mindig igyekezett.

A következő évben pedig követségbe küldi Rozgonyi Jánossal együtt II. Pál pápához, mely a török háborúra költséget kérjen.

II. Pius épen a keresztes hadak élére akart állni és a török végleges kiűzésének ügyéért életét is kockáztatni, midőn Anconában 1461. nyarán meghal.

Az a rajz, melyet Pastor a Pápák történetében megrajzol e renaissance pápáról, írói nevén Aeneas Silvius-ról, szépen kidomborítja e nagy szellem valódi nemességét és lenkolt gondolkodását.

Az a szattyánbőr táblás könyv, melynek homlokán a kereszt és e pápa címere állott, mely a török ellen hirdetett keresztes hadjárat költségeire beérkezett adományokról vezetett számadáskönyv, legékesszólóbb bizonyítéka annak, hogy e papi fejedelem méltó volt azon méltóságra, melyet betöltött.

És méltó volt Mátyás arra, hogy Hunyadi János nevét öröklé. Türelmetlenül várta a keresztény hit lovagias fejedelme, hogy a pápa már induljon a keresztes hadakkal. 1564. június 5-ére volt kitűzve az indulás. Janus Pannonius ez időben a király megbízásából mintegy vezette az agitatót. Buzdít, lelkesít úgy a király, mint a pápa nevében.

E korszak emlékezetes a magyar nemzet külföldi érintkezésében. Soha Európa figyelme nem fordult annyira felénk. És ebben az azon kor zszurnalistáinak: a humanista költőknek, íróknak és szónokoknak kiváló érdemek van.

Mátyás nimbusát emelték e korszak legkiválóbb szellemei. Az a kötet, melyben a feledhetetlen Ábel Jenő gyűjtötte egybe az olaszországi XV. századbéli íróknak Mátyás királyt dicsőítő műveit, fényes bizonytságot tesz azon jelentőségről, melyet a humanisták e korszakban nem érdemtellenül vívtak ki maguknak. És az uralkodók becsülték, ajándékokkal, kitüntetésekkel mintegy elkényeztették, sőt ez által aljas hízelgésekre csábították a szellem képviselőit.

Ily költő volt az *Antonius Constantius* (Constanti 1436—1490), kinek Mátyás nevében Janus Pannonius válaszol. E költő Fanóból származott. Írt magyarázatokat az Ovidius „*Fasti*”-jához, mely műve megjelent Velenczében 1502-ben. Írt epigrammokat, ódá-

kat, beszédeket, leveleket, elegiákat. Magát azt a költeményt, melyre Mátyás nevében válaszol Janus Pannonius, nem sikerült megtalálnom. Pedig nagyon érdekes volna föltalálni.

Janus Pannonius költeményének időpontja is megállapítható. 1464. márcziusában írhatta, mikor a keresztes hadjáratra az izgást vezette.

Hogyan használták volna föl a költészetet is?

Ugyanaz a költő, ki mint kanczellár fogalmazza Mátyás teledhetetlen nyilatkozatát: »Bizonyosan tudja Szentséged, hogy lelkemmel oda hajlom, hogy a katolikus hit és hívők védelmét szolgáljam minden erőmmel, minden gondolatommal, főként ha tehetségem és szabad mozgásom lesz és semmi meg nem gátol« — mondom, ugyanaz a bölcs végzi e pár sorral versét

Ám ha ti hoztok akár nagy, abármí csekély segedelmet,
Nem hagyom el sohasem drága hazám' s a hitem!

A *haza* és *hit* szolgálata nyilatkozik meg a komoly államférfiü levelezésében és a költő szárnyas igéiben.

Hogy az az akadály később bekövetkezett; hogy az a nagy eszme, melyet Hunyadi János örökül hagyott fiára, háttérbe szorult, ennek a későbbi cseh és osztrák háború megadja magyarázatát. Ha nem csábitják Mátyás fenkölt lelkének nagyravágyását más irányban és pedig ugyanazon eszme távoli céljának biztosítása érdekében a cseh háborúra, ha akadályt nem gördít elé Frigyes császár... talán kimarad Mohács!

De henye foglalkozás a történelmi vélelmek föllállításába menni bele, mit egy avatott történetbúvár is óvatosan kerül.

A költőt csak nagy eszme lelkesítheti.

Az izgató hangja más, mint a komoly politikus cselekvése. De azt a hangot, hogy a *hazát* és a *hitet* nem hagyjuk cserben soha... értjük ma is és »az időnek bércei: a századok«, e hangot viszhangozzák ma is.

De álljon itt maga a költemény:

Hü Constantiusom, te a Múzsák drága kegyeltje,
Te, ki az égig emelsz engemet és az atyám',
Irod: a hír azt tartja egész nagy Italia-szerte,
Hogy szent harciba megyek küzdeni szent hitemért:
S száll csatasíkra velem Pannonia ifjú virága,
Szállnak a főnemesek és követik lobogóm'

Mostan a hír a valót terjeszté czélzataimról
 S csalva csalárdúl nem áztat a kósza beszéd.
 Mert hisz a harc mezején töltöttük ez évet egészen
 S vívtunk hősi csatát zengened érdemeset.
 Ép haderőt gyűjténk honi partján szőke Dunánknak
 S készítők éber gonddal a Mars műveit.
 Im az alatt Ali bég bizván crejében, a Száván
 Átkelvén, a Szerém földet elönti hada.
 Hitte, dicső diadalt szerez azzal, hogy ha merészen
 Ép a szemem láttán lába tiporja hazám.
 Már dús zsákmányt visz diadallal, mint a ki győztes,
 Már a vizen kele át, hol menekült azután.
 Mostan e perezbe' vevé csatarendimet észre, legottan
 Bár a sötét éjjél árnya, homálya fedé,
 Nosza legott csapatit hadirendbe vezérli a harcra.
 Dob pörög itt, meg amott fenne a harsona zúg,
 Bősz dühvel tör, ront egymásra a két had azonnal,
 Van ropogás s a mezőn folynak a vérpatakok.
 Háromszor fordít Victoria arczot, az ellen
 Háromszor tör elé s fut ugyanannyiszor is.
 Ám, mikor a hajnal fényében csillan a dárda,
 Megzavarodva megint, újra futásnak ered.
 Nagy rész harci mezőn esik el, más rész meg az árban
 Fulad, sok van, a ki bús rabigára kerül,
 Ó maga is bajosan menekül sebesülten az árból,
 Zsákmányát ismét bírja elébbi ura.
 Ám e csapás sem bírja dühét csilapítani még sem,
 Sőt a legyőzöttnek szégyene szítja tüzét.
 Gyorsan gyűjt hadat és a Dunán hamar átkele újból,
 Sújtja megint vereség és elűzetve szalad.
 Meg nem elégedvén a sajátom védeni pusztán
 S föl nem használnom, hogy ha nyíl' alkalom is,
 Ellenség földjére török be hamar vad erővel.
 Sergem előtt megy a *Félsz*, háta mögött megy a *Gyász*.
 Mysia drága javát földüljnk szerte barangván,
Gradivus vassal, *Mulciber* tüzzel emészt.
 Zord Ali nincs sehol és a töröknek serge sehol sincs,
 Nincs egy íjász se, lovas kopjajető se sehol.
 Hogy csatasíkra ki nem szállott velem szemben az ellen,
 Gyepelőt fordítván, már haza tér seregünk,
 Ámde mivel zöld volt a mező még szerte a tájon
 S nem gátolta a zord tél sem a hadviselést,
 Megpróbálni megint a szerencsét, hévvel ohajtam,
 Istennek, ki segít, cserbe' se hagyni ügyét.

Ilyr rész az a föld, mit Bosznyáknak hív a köznép,
 Bár csupa bérez, de azért dús sok ezüstje miatt,
 Nincsen is ott rétek zöld síkja se' tarka virága,
 Nincs se vetés sem, a mely dús aratást is adand,
 Zord hegyek, égbetörő magas ormok, szirtfok egész föld
 És sok vár meg erőd áll fenn a bérczi tetőn.
 Itt, eme vad, bevehetlen erőd-védette vidéket,
 Mit nem rontana szét égnek a menyköve sem,
 Bósz Ali ép eme nyár folyamán kerítette kezére
 És fejedelmének vágta fejét le vadúl,
 Megrohanom s im' a székhely azonnal hódol előttem,
 Majd azután szanaszét dúlni megosztom erőm',
 Mit nemrég bevévék, egy vár fenyegette a várost.
 Őrség védte kemény s jobban a helyzeté még.
 Sok dörgő ágyút a fal ellen irányzok azonnal,
 Ámde ily őrséget meg nem ijeszt hadigép.
 Mondja-e ol neked azt, mint zúdít a bástya tetőkről
 Nyilzáport, a minő télen a hózivatar?
 Mondjam-e éjszaka is hányszor ki-kitörtek a várból
 S mennyit szenvedtek tábori őrhelyeim?
 Őket nem gátlá a süvöltő északi szél sem
 És nem a fagy, nem a zord téli csikorgo hideg;
 Míg megtörte az éh, a szünetlen szomj meg a munka
 Végre az őrségnek durva, kemény kebelét.
 Eljött végre a nap, melyen a szűz szülte az üdvet,
 S jött az ohajtva remélt vármegadásról a hír,
 Bár kimerülten is ott mink kettős ünnepet ültünk,
 Mert *kétszer* született *üdv* minekünk e napon;
 Elvégezve e hősi tusát azután hazatértünk.
 Ám nem adom magam én még pihenésre soká,
 Mert ha zephyr csókján a folyó jégkérge fölenged
 És a mezőnek is ő szép puha pázsitot ad:
 Zöldellő térség látandja táborom' újból,
 Gyül számomra talán újra had, újra segély.
 Írod: nincs a kerek földön számunkra sehol sincs
 Oltalom és hogy ügyem gyámola senki se lesz.
 Gallia szűnyadoz és nem bánja Iberia Krisztust,
 Polgárvillongás dúlja az angolokat,
 Léha tanácsot tart a gonosz Germánia folyton,
 Árul, vesz meg elád egyre az itali nép,
 És nem emészti a gond egyedül csak a büszke Velenczét,
 Kit szent eskütevés, frigy csatol egybe velem.
 Rég hallottam a hírt, hogy készül a harcra serényen,
 Indulóra vizén már egy egész raja vár.

Ámde merőben más helyzetbe' van itt ez az ország;
 Tétlen lénni se tud és ha akarna se bír.
 Mert a közel szomszéd hozzánk, a török nem is enged
 Nyugtot, sem békés életet és pihenőt,
 Épen azért fogom én üldözni szünetlen, örökké,
 Mig szándékommak kedvez a végezet is.
 Buzdít édes atyám fenséges alakja szünetlen,
 Buzdít, lelkesít a szent hit örök szava is.
 Így teve esküt a pún a római ellen örökre,
 És a gyűlölt phrygen így állt az Atrida boszút.
 És fel nem hagyok én soha, nem a míg élek e harc czal,
 Mig csak a phryg vizen át nem menekül a török,
 Mert ő nem csak a hűnt-készül kiurtani végkép,
 Ám a ki csak Krisztust tisztel a föld kerekén.
 Birni ma Hesperiat ohajtja, kívánja leginkább,
 Mert az övé lesz a föld, erre ha tesz rabigát,
 Mert, ha igába bajolt a Kelet Rómája előtte,
 Büszkén azt hiszi, hogy rabja lesz a nyugaté.
 E Rómát tüzzel-vassal földültni szeretné,
 Mint rég tette a gall és azután a geta.
 Rajta tehát, nagylelkű latin, ne aludj, nosza kelj föl!
 Ősi dicsőséged veszni örökre ne hagyd!
 Mit csak a nap látott, ha keletre, ha szálla nyugatra,
 Mind az a föld valaha ősid' uralta csupán
 És a világ ha bukik, ki segítsen elébb a világnak,
 Mint a kinek keziben volt a viláгурalom.
 Hát nem szégyen-e, hogy ki a nyelved mestere, anyja:
 Graecia barbar szót törni, dadogni tanul?
 És hogy Rómátok gyönyörű nővére, leánya
 Úrnőből rab lett, barbar igába hajolt?
 És ha nem indít már, nem hat meg a régi dicsőség,
 Hogyha határodon áll ellened, az se riaszt?
 Gallia ha szűnyad vagy Ibéria, nem csoda az még,
 Mert nem környezi ám még egyiket se veszély.
 Merjem-e hinni, hogy épen az angol jönne segélylyel,
 Ő, a kit elválaszt távol az oczeán is?
 Szívvel nem hajlék soha sem Germánia hozzám,
 Sőt inkább akadályt gördite mindig elém,
 Titeket én velem úgy a közös vész, mint közös ellen
 Egybeköt és egyesít még a közös szeretet
 És hiszem is, mindent hogy Itália egymaga adhat,
 Hol nép annyi tanyáz és lehet annyi vezér.
 Ott van a versengő Genuának népe, hatalma.
 Szerte a tusc földön sok szabad állam is ott,

Ott, a ki Rómával mérközni bírna, Velenceze,
Honnán a tengereken száll a liburni naszád,
És a nagy Alfonz ősi királyi családja is ott van,
Melynek uralma alatt áll ma a régi Tarent
S ott van atyánk Pius is, a kinek legfőbb a hatalma,
Mert hisz Róma s a föld főpapi botja alatt;
Ott a ki békésen kormányoz, Ferrara, téged,
Ott, ki vezet téged, Mantua, harcziasan.
Vannak még sokan, a kik erényben, erőben kiválók,
Ámde a legdicsebb még' is a Sforza neve:
Van Latiumnak kincse tömérdek; tán az egész föld
Minden népe se' bír, mint ez egy, annyi vagyont.
Törjünk hát a futó ellenre együttes erővel,
Szép koszorút ad a föld, szép koronát ad az ég.
Mert az örök üdvösség vár az egekbe jutalmúl
S ránk pazarolja a föld számtalanúl javait,
Ám ha ti hoztok akár nagy, akármi csekély segedelmet,
Nem hagyom el sohasem drága hazám' s a hitem.

DR. HEGEDŰS ISTVÁN.